

ІНТЕГРАЦІЯ ПІДХОДІВ ПСИХОЛОГІЇ ЗДОРОВ'Я ТА ПАТОПСИХОЛОГІЇ У ДОСЛІДЖЕННІ ОСІБ, СХИЛЬНИХ ДО НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ПОВЕДІНКИ

Майструк Вікторія Миколаївна,

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри практичної психології та психодіагностики

Волинського національного університету імені Лесі Українки

<https://orcid.org/0009-0007-6674-4917>

Заремба Людмила Василівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри фізичної терапії та корекційної діяльності

Відокремленого структурного підрозділу закладу вищої освіти

«Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Луцький інститут розвитку людини

<https://orcid.org/0000-0003-0386-4966>

У статті досліджується потенціал інтеграції підходів психології здоров'я та патопсихології для глибшого розуміння особистісних і психофізіологічних чинників, що лежать в основі насильницької поведінки. Психологія здоров'я, орієнтована на підтримання благополуччя, розвиток адаптивних ресурсів і формування конструктивних копінг-стратегій, надає цінний інструментарій для аналізу позитивних аспектів психічного функціонування. У свою чергу, патопсихологія акцентує увагу на механізмах порушення психічної діяльності, таких як розлади емоційної регуляції, когнітивні викривлення, імпульсивність та дефіцит самоконтролю, які можуть сприяти формуванню деструктивних тенденцій. Поєднання цих двох наукових підходів дозволяє цілісно розглянути як ресурси, так і уразливості особистості, схильної до агресії.

У дослідженні розглядається кореляція між станом психічного здоров'я, стресостійкістю, емоційними особливостями та когнітивними патернами, такими як схильність до надмірних узагальнень, дихотомного мислення та сприйняття нейтральних стимулів як загрозливих. Наголошується, що лише інтегрований аналіз, який охоплює як психологічні ресурси особистості, так і потенційні патопсихологічні прояви, дозволяє ефективно ідентифікувати психологічні чинники, що передують насильницькій поведінці. Такий підхід є основою для створення персоналізованих програм профілактики та корекції. Ключову роль у цьому процесі відіграють рівень емпатії, розвиненість соціальних навичок, якість міжособистісних стосунків та вплив соціального оточення, яке може як стримувати, так і посилювати агресивні прояви.

Підкреслюється важливість міждисциплінарної взаємодії між психологами, психотерапевтами, психіатрами, соціальними працівниками та експертами з громадського здоров'я. Ця синергія сприятиме не лише поглибленому розумінню механізмів, що лежать в основі девіантної поведінки, але й розробці дієвих стратегій для раннього виявлення груп ризику та зміцнення психологічної резиліентності індивіда.

Ключові слова: психологія здоров'я, патопсихологія, насильницька поведінка, агресія, емоційна регуляція, когнітивні викривлення, психічне здоров'я, девіантна поведінка, профілактика агресії, міждисциплінарний підхід.

Maistruk Viktoria, Zaremba Ludmila. INTEGRATION OF HEALTH PSYCHOLOGY AND PSYCHO-NEUROPATHOLOGY APPROACHES IN THE STUDY OF PERSONS PRONE TO VIOLENT BEHAVIOR

The article explores the potential of integrating approaches from health psychology and pathopsychology to deepen the understanding of personal and psychophysiological factors underlying violent behavior. Health psychology, focused on promoting well-being, developing adaptive resources, and fostering constructive coping strategies, offers valuable tools for analyzing the pos-

itive dimensions of mental functioning. In contrast, pathopsychology emphasizes the mechanisms of psychological dysfunction – such as emotional dysregulation, cognitive distortions, impulsivity, and deficits in self-control – that may contribute to the emergence of destructive tendencies. The synthesis of these two scientific perspectives enables a holistic examination of both the strengths and vulnerabilities of individuals prone to aggression.

This research explores the intricate connections between an individual's mental well-being, resilience to stress, emotional regulation, and specific cognitive patterns, such as a propensity for overgeneralization, dichotomous thinking, and a bias towards interpreting ambiguous stimuli as threatening. The central thesis is that a holistic assessment, encompassing both psychological strengths and potential pathopsychological vulnerabilities, is essential for accurately identifying predictors of violent behavior and for designing tailored preventive and therapeutic interventions.

Significant emphasis is placed on the moderating roles of empathy, social competencies, the strength of interpersonal bonds, and contextual influences, which can collectively suppress or amplify aggressive inclinations. The study advocates for robust interdisciplinary cooperation among psychologists, psychotherapists, psychiatrists, social workers, and public health specialists. This collaborative model is posited not only to deepen the comprehension of the mechanisms underlying deviant behavior but also to foster the development of effective strategies for early risk identification, violence mitigation, and the enhancement of individual psychological fortitude.

Key words: health psychology, pathopsychology, violent behavior, aggression, emotional regulation, cognitive distortions, mental health, deviant behavior, aggression prevention, interdisciplinary approach.

Постановка проблеми. У сучасних умовах зростання соціальної напруги, поширення агресивних форм взаємодії та збільшення кількості насильницьких правопорушень дослідження психологічних механізмів насильницької поведінки набуває особливої актуальності. Насильство, як багатовимірне соціально-психологічне явище, формується під впливом комплексу біопсихосоціальних чинників, що охоплюють як індивідуальні особливості особистості, так і умови її соціалізації. Саме тому інтеграція підходів різних галузей психологічної науки є важливою передумовою для більш глибокого розуміння детермінант агресивної та насильницької поведінки.

Психологія здоров'я, що зосереджується на вивченні ресурсів, стратегій адаптації та факторів, які підтримують психофізичне благополуччя людини, пропонує продуктивну платформу для аналізу превентивних аспектів насильницької поведінки. У межах цього напрямку увага приділяється таким поняттям, як копінг-стратегії, стресостійкість, саморегуляція, здоров'язбережувальна поведінка та якість соціальних зв'язків, які є критично важливими для оцінки ризику деструктивних форм реагування. З іншого боку, патопсихологія надає інструменти для аналізу порушень психічної діяльності, що можуть створювати ґрунт для формування девіантних та насильницьких моделей

поведінки, зокрема імпульсивності, дефіциту емпатії, порушення емоційної регуляції та когнітивних спотворень [1].

Інтеграція цих двох підходів дозволяє здійснити комплексне дослідження осіб, схильних до насильства, поєднавши акцент на вразливостях із фокусом на особистісних ресурсах та можливих шляхах корекції. Такий мультидисциплінарний погляд розкриває взаємозв'язок між психічним здоров'ям, адаптивними можливостями та особливостями патологічного функціонування психіки, що значно підвищує ефективність профілактичних і реабілітаційних програм. Відповідно, застосування інтегрованих моделей дозволяє перейти від суто констатувального аналізу до пошуку практичних інтервенцій, спрямованих на зниження ризику насильницької поведінки та формування більш адаптивних способів взаємодії з оточенням [2].

Проблема насильницької поведінки у сучасному суспільстві залишається одним із найнебезпечніших проявів психосоціальної дезадаптації особистості. Зростання рівня агресії, жорстокості та соціальної напруженості вказує на необхідність глибшого розуміння психологічних механізмів, які зумовлюють схильність до насильницьких дій. Традиційні підходи нерідко зосереджені або переважно на соціальних детермінантах, або на клінічних аспектах психопатології, що залишає поза увагою складну взаємодію емоцій-

ної, когнітивної та середовищної регуляції поведінки [3].

У цьому контексті інтеграція підходів психології здоров'я та патопсихології набуває особливої ваги. Психологія здоров'я спрямована на дослідження умов підтримання психічної рівноваги, розвитку адаптивних ресурсів та запобігання дезадаптації. Патопсихологія, у свою чергу, вивчає закономірності порушення психічних процесів, емоційно-вольової регуляції та особистісної структури, що проявляються у деструктивній поведінці, включно з агресивними й насильницькими актами [4].

Насильницька поведінка в такому баченні розглядається не лише як наслідок зовнішнього впливу чи медично окресленої патології, а як результат порушення цілісності психічного функціонування: емоційної нестійкості, імпульсивності, дефіциту когнітивного контролю, зниженого рівня емпатії, ригідних схем інтерпретації соціальних ситуацій. Умови хронічного стресу, травматичного досвіду, економічної нестабільності та воєнних конфліктів посилюють прояви цих порушень, створюючи сприятливий ґрунт для формування деструктивних моделей поведінки [5].

Тому постає завдання побудови комплексного міждисциплінарного підходу до дослідження насильницької поведінки, який поєднує ресурсний потенціал психології здоров'я з патопсихологічним аналізом порушень емоційно-когнітивної регуляції та особистісної структури [6].

Метою дослідження є аналіз інтеграції підходів психології здоров'я та патопсихології у вивченні емоційно-когнітивних і поведінкових особливостей осіб, схильних до насильницької поведінки.

Результати дослідження. Вагомий внесок у розуміння феномену агресії зробили підходи, які розглядають її як багатовимірний психічний феномен, що включає емоційні стани, мотиваційні тенденції, когнітивні оцінки та поведінкові реакції. В рамках інтегрованого підходу психології здоров'я та патопсихології агресія постає не лише як зовнішній акт, а як прояв системних порушень внутрішньої регуляції [7].

Інстинктивні концепції (З. Фрейд, К. Лоренц, У. МакДауголл) трактують агресію як природжену тенденцію, яка може виконувати як деструктивну, так

і адаптивну функцію. Погляд психології здоров'я дозволяє у цьому контексті підкреслити важливість спрямування агресивної енергії в конструктивні форми, тоді як патопсихологія наголошує на тому, що за умов дефіциту самоконтролю й емоційної нестійкості інстинктивні імпульси набувають руйнівного характеру [2].

Фрустраційні теорії (Дж. Доллард, Д. Міллер, С. Розенцвейг) розглядають агресивну поведінку як реакцію на блокування значущих потреб і цілей. У площині психології здоров'я фрустрація розуміється як чинник, що потребує адаптивних копінг-стратегій; натомість патопсихологічний підхід описує ситуації, коли неефективні, емоційно-орієнтовані й унікальні стратегії призводять до накопичення напруження та вибухових агресивних реакцій [1].

Теорія соціального навчання А. Бандури пояснює агресію як результат наслідування моделей поведінки, які підкріплюються соціальним середовищем. Для психології здоров'я це – підґрунтя для розроблення програм формування конструктивних форм взаємодії, тоді як патопсихологія звертає увагу на те, що повторюване відтворення агресивних моделей за умов емоційної нестабільності та когнітивної ригідності може сприяти закріпленню деструктивних схем реагування [1].

Когнітивні підходи (Л. Берковіц, Д. Зільманн, К. Лазарус, М. Фестінгер) акцентують роль інтерпретації ситуацій, атрибуції намірів інших, наявності когнітивних викривлень у виникненні агресивних реакцій. Саме ці компоненти є ключовими для патопсихологічного аналізу, оскільки відображають порушення у сфері мислення, схильність до підозріливості, поляризованого або катастрофізуючого сприйняття подій [8].

Вітчизняні дослідження (О. Бовть, Г. Гайдукевич, О. Дроздова, Л. Казміренко та ін.) засвідчують, що агресивність і насильницька поведінка пов'язані з поєднанням соціально-психологічних, особистісних і функціональних порушень у сфері емоційно-вольової регуляції. Це створює підґрунтя для інтеграції підходів психології здоров'я (як системи підтримки й розвитку ресурсів) та патопсихології (як аналізу порушень структури й динаміки психічної діяльності) [6].

Аналіз результатів дослідження. До вибірки ввійшли 42 особи віком від 30 до 65 років, які вчинили акти домашнього насильства та були направлені на проходження корекційної програми для кривдників. Це дало змогу дослідити емоційно-особистісні, когнітивні та регулятивні характеристики, пов'язані зі схильністю до насильницької поведінки [9].

Для реалізації дослідницьких завдань було застосовано комплекс валідних психодіагностичних інструментів. Оцінка рівня емоційного інтелекту проводилася за допомогою модифікованої версії тесту MSCEIT V2.0. Індивідуальні особливості саморегуляції, зокрема здатність до планування та контролю поведінки, діагностувалися за опитувальником «Стиль саморегуляції поведінки» (ССП-98). Для аналізу способів реагування на напружені життєві обставини була використана методика «Копінг-поведінка в стресових ситуаціях». Рівень суб'єктивного благополуччя вимірювався за шкалою А. Перьюе-Баду, а емпатійні здібності – за шкалою емпатії Дж. Меграбяна. Окрім цього, для поглибленої діагностики функціонування емоційно-вольової сфери було залучено спеціалізований нейропсихологічний комплекс [10].

Аналіз результатів показав, що у 63,4 % респондентів зафіксовано середній або знижений рівень емоційного інтелекту. Це проявляється у труднощах розпізнавання власних емоцій, слабкій здатності до їх усвідомленого контролю та регуляції, що є типовими для патопсихологічної картини емоційної дисрегуляції. Лише 19,5 % учасників демонстрували високі показники емоційної компетентності, тоді як 17,1 % мали виражені ознаки емоційної некомпетентності, імпульсивності та схильності до афективних спалахів.

За результатами ССП-98, 70,2 % досліджуваних показали середній рівень саморегуляції, а 25,6 % – низький рівень за шкалами «Планування» та «Оцінка результатів». Це свідчить про труднощі у прогнозуванні власних дій, слабкість самоконтролю і відсутність стійких внутрішніх критеріїв оцінки поведінки – ознаки, які у патопсихології розглядаються як порушення довільної регуляції.

Дані щодо копінг-стратегій засвідчили переважання емоційного реагування

(38,1 %) та уникання (29,7 %), що вказує на домінування неадаптивних способів подолання стресу. Лише 22,2 % учасників використовували проблемно-орієнтований тип копінгу. У патопсихологічному контексті це можна розглядати як тенденцію до «зриву» регулятивних механізмів у складних ситуаціях, що збільшує ризик вибухової агресії.

У більшості респондентів (58,3 %) рівень суб'єктивного благополуччя був нижчим за середній, що може відображати хронічне внутрішнє напруження, незадоволеність життям, відчуття безвиході та дефіцит підтримки. Це поєднується з низьким рівнем емоційного інтелекту та неефективними копінг-стратегіями.

Результати за шкалою емпатії Дж. Меграбяна показали, що 44,5 % досліджуваних мають низький рівень емпатії, що проявляється у байдужості до станів інших, тенденції раціоналізувати власну жорстокість та відсутності почуття провини. Лише 11,8 % продемонстрували високий рівень емпатійності, що може виступати захисним чинником щодо формування насильницької поведінки.

Патопсихологічний аналіз даних дозволяє трактувати виявлені особливості як сукупність порушень у системі емоційно-вольової регуляції, зниженні здатності до рефлексії власних станів та побудови довільних поведінкових стратегій.

Статистична обробка з використанням коефіцієнта кореляції r -Пірсона виявила:

- прямий позитивний зв'язок між рівнем емоційного інтелекту та показниками саморегуляції ($r = 0,59, p \leq 0,01$);
- зворотний зв'язок між емоційним інтелектом та частотою емоційно-реактивних агресивних дій ($r = -0,64, p \leq 0,01$);
- негативну кореляцію між емоційною компетентністю та використанням стратегії «уникання» ($r = -0,47, p \leq 0,05$);
- позитивний зв'язок між емпатією та суб'єктивним благополуччям ($r = 0,51, p \leq 0,01$).

Ці результати узгоджуються з патопсихологічним розумінням того, що дефіцит емоційної компетентності, низька здатність до саморегуляції та емоційний контроль, у поєднанні з низьким рівнем емпатії, є значущими чинниками ризику формування насильницької поведінки [5].

Висновки. Проведене дослідження дозволило продемонструвати продуктивність інтеграції підходів психології здоров'я та патопсихології у вивченні осіб, схильних до насильницької поведінки. Виявлено, що для досліджуваних осіб характерні: знижений або середній рівень емоційного інтелекту; труднощі у розпізнаванні й регуляції власних емоцій; дефіцит саморегуляції та довольного контролю поведінки; переважання неадаптивних копінг-стратегій; низький рівень емпатії; знижене суб'єктивне благополуччя. У сукупності ці характеристики свідчать про порушення цілісності психічного функціонування, що у патопсихологічному дискурсі розглядається як фактор деструктивної, зокрема насильницької, поведінки.

Інтеграція ресурсного підходу психології здоров'я (розвиток емоційної компе-

тентності, формування адаптивних копінг-стратегій, зміцнення психічної стійкості) з патопсихологічним аналізом порушень емоційно-вольової й когнітивної регуляції створює теоретичні й практичні передумови для: ранньої діагностики ризику насильницької поведінки; розроблення цілеспрямованих програм психокорекції для осіб, схильних до насильства; побудови системи профілактики деструктивних форм поведінки у групах ризику.

Перспективними є подальші дослідження, спрямовані на вивчення динаміки патопсихологічних показників у процесі проходження корекційних програм для кривдників, а також на розроблення комплексних реабілітаційних моделей, що поєднують індивідуальну психокорекцію, групову роботу, психоедукацію та підтримку психічного здоров'я.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Коцан І. Я., Ложкін Г. В., Мушкевич М. І. Психологія здоров'я людини. Луцьк : РВВ. Вежа Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009. 316 с.
2. Ботнарєнко І. А., Гриньків О. О. Психологічне насильство як форма домашнього насильства. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 2. С. 104–109.
3. Березка С. В., Карпенко Т. В. Теоретичний аналіз наукових досліджень проблеми агресивної поведінки у психолого-педагогічній літературі. *Молодий вчений*. 2017. № 10.1 (50.1). С. 61–64.
4. Козирєв М. П. Насильство у сім'ї як соціально-психологічна проблема. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 3 (9). С. 202–207.
5. Мельнікова С. В., Каткова Т. А., Варіна Г. Б. Психологічні особливості прояву агресивної поведінки підлітків у процесі взаємодії з батьками. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки*. 2018. Вип. 5. С. 111–116.
6. Мельник А. П., Магдисюк Л. І. Патопсихологія: навч.-метод. посіб. Луцьк : Вежа-Друк, 2025. 260 с.
7. Зінсу О. І. Правові та психологічні аспекти домашнього насильства. *Молодий вчений*. 2018. № 12(1). С. 178–182. С. 179.
8. Качмар О. В. Агресія як соціальний феномен. *Нова парадигма*. 2014. Вип. 125. С. 197–205. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nopa_2014_125_22
9. Забезпечення діяльності мобільних бригад соціально-психологічної допомоги як спеціалізованих служб підтримки постраждалих осіб від домашнього насильства. Методичний посібник. Київ : 30 березня 2020. 190 с.
10. Комплексна Програма корекційної роботи з чоловіками, які вчиняють насильство або належать до групи ризику щодо його вчинення: інформаційно-методичні матеріали / за заг. ред. Бондаровської В. М. та ін. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2014. 284 с.

REFERENCES:

1. Kotsan I. Ya., Lozhkin H. V., Mushkevych M. I. (2009). *Psykhohohiia zdorovia liudyny* [Psychology of human health]. Lutsk : RVV. Vezha Volyn. nats. un-tu im. Lesi Ukrainky, 316 s. [in Ukrainian].
2. Botnarenko I. A., Hrynkyv O. O. (2023). *Psykhohohichne nasylstvo yak forma domashnoho nasylstva* [Psychological abuse as a form of domestic violence]. *Chasopys Kyivskoho universytetu prava*. № 2. S. 104–109. [in Ukrainian].

3. Berezka S. V., Karpenko T. V. (2017). Teoretychnyi analiz naukovykh doslidzhen problemy ahresyvnoi povedinky u psykholoho-pedahohichnii literaturi [Theoretical analysis of scientific research on the problem of aggressive behavior in psychological and pedagogical literature] *Molodyi vchenyi*. № 10.1 (50.1). С. 61–64. [in Ukrainian].
4. Kozyriev M. P. (2020) Nasylstvo u simi yak sotsialno-psykholohichna problema [Domestic violence as a socio-psychological problem]. *Sotsialno-pravovi studii*. Vyp. 3 (9). S. 202–207. [in Ukrainian].
5. Melnikova S. V., Katkova T. A., Varina H. B. (2018). Psykholohichni osoblyvosti proiavu ahresyvnoi povedinky pidlitkiv u protsesi vzaiemodii z batkamy [Psychological features of the manifestation of aggressive behavior in adolescents in the process of interaction with parents]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Serii Psykholohichni nauky*. Vyp. 5. S. 111–116. [in Ukrainian].
6. Melnyk A. P., Mahdysiuk L. I. (2025). Patopsykholohiia [Pathopsychology] : navch.-metod. posib. Luts'k : Vezha-Druk, 260 s. [in Ukrainian].
7. Zinsu O. I. (2018). Pravovi ta psykholohichni aspekty domashnoho nasylstva [Legal and psychological aspects of domestic violence]. *Molodyi vchenyi*. № 12(1). S. 178–182. S. 179. [in Ukrainian].
8. Kachmar O. V. (2014) Ahresiia yak sotsialnyi fenomen [Aggression as a social phenomenon]. *Nova paradyhma*. Vyp. 125. S. 197–205. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nopa_2014_125_22 [in Ukrainian].
9. Zabezpechennia diialnosti mobilnykh bryhad sotsialno-psykholohichnoi dopomohy yak spetsializovanykh sluzhby pidtrymky postrazhdalykh osib vid domashnoho nasylstv [Ensuring the activities of mobile socio-psychological assistance teams as specialized support services for victims of domestic violence.] *Metodychnyi posibnyk*. Kyiv : 30 bereznia (2020). 190 s. [in Ukrainian].
10. Kompleksna Prohrama korektsiinoi roboty z cholovikamy, yaki vchyniaiut nasylstvo abo nalezhat do hrupy ryzyku shchodo yoho vchynennia: informatsiino-metodychni materily [A comprehensive program of corrective work with men who commit violence or belong to a risk group for committing it: information and methodological materials] za zah. red. Bondarovskoi V. M., Zhuravel T. V., Pylypas Yu. V. (2014) Kyiv : TOV "Vydavnychiy dim "Kalyta". 284 s. [in Ukrainian].

Дата надходження статті: 25.09.2025

Дата прийняття статті: 28.10.2025

Опубліковано: 21.11.2025